

ГРАДЊА БАНСКЕ ПАЛАТЕ ДУНАВСКЕ БАНОВИНЕ

Сажетак: Пре тачно деведесет година краљ Александар I Карађорђевић је за-
вео личну диктатуру. Као једна од главних последица диктатуре било је административно преуређење државе којим су формиране нове управне области бановине. За административно седиште новопроглашене Дунавске бановине је одређен Нови Сад. Први бан Дунавске бановине Дака Поповић је донео одлуку о подизању Банске палате у коју је требала да се смести бановинска администрација. Банска палата је у народу требала да симболизује просперитет Краљевине Југославије. Од расписивања конкурса за архитектонско решење, па све до завршетка градње Банску палату су пратиле контроверзе. Грађена је по замислима архитекте Драгише Брашована, чији нацрт није првобитно изабран на конкурс, градња је трајала пуних десет година, а завршна цена је вишеструко премашила почетне процене. У раду намеравамо да прикажемо околности у којима је Банска палата грађена, као и да дамо одговор на питање зашто је цена градње више пута повећана у односу на планирану.

Кључне речи: Банска палата, Дунавска бановина, Драгиша Брашован, Ђорђе Га-
спарини, Дан

Врло брзо након увођења новог административног уређења у Краљевини Југославији, којим је формирана Дунавска бановина, појавила се идеја о подизању Банске палате у Новом Саду. Идеја је настала као израз тежње администрације да њено седиште буде истовремено огледало привредне моћи, економске снаге и просперитета Дунавске бановине. Поред жеље за престижом, за изградњу нове зграде Банске управе постојале су и оправдане практичне потребе: нова администрација је била бројна, није постојао довољно велики простор у којем би она била смештена, те су одељења Банске управе била распоређена по целом граду.¹ Први бан Дунавске бановине, инжињер Дака Поповић донео је одлуку о расписивању Конкурса за израду идејних скица за Банску

* pedja1975@gmail.com

¹ Бановинске службе су биле размештене на неколико локација у Новом Саду: Градској кући, згради „Кроација“, Продуктној берзи, Хипотекарној банци, те у објектима који су се налазили у улицама Змај Јовиној бр.15, Ђуре Јакшића бр.14 и Генерала Васића бр.14. Донка Станчић, Мишко Лазовић, „Новосадска бела Бановина“, *Дневник*, 25. септембар 2009.

палату. Техничко одељење је 20. марта 1930. године израдило услове Конкурса, који је позивао све архитекте држављане Краљевине Југославије и Русе који су живели у границама Краљевине, да пошаљу своје идејне скице. Као основица вредности m^2 грађевине са свим инсталацијама одређена је сума у висини од 400 динара. Од пројектаната се захтевало да до потпуно изражаја дође „особита угодност“ унутрашњег распореда и рад банских Одељења. Остављена је слобода у избору и примени материјала, као и самог грађевинског стила. Конкурсом је била одређена висина новчаних награда за прва три места, док је одређена и сума за евентуални откуп радова.² Бан Радослав М. Дуњић је Конкурс званично расписао 26. марта 1930. године, при чему је истовремено именовано и чланове Оцењивачког суда.³

Према новинском извештају на Конкурс је пристигло 19 пројеката од чега су три била из иностранства.⁴ Оцењивачки суд је приспеле пројекте разматрао у времену између 23. и 26. јуна 1930. године. Донета је одлука да се прва награда не додели, додељене су две друге и једна трећа награда, а откупљена су четири пројекта.⁵ На овом Конкурсу учествовао је и архитекта из Београда Драгиша Брашован⁶, његов пројекат је представљао палату изведену у чврстом блоку, с наглашеним средиштем главне фасаде и снажном вертикалом кубичне форме над кровом. Стицао се утисак да је моћ волумена палате требало да носи поруку „човек је мали, а институција је велика“. До данас су остале неразјашњене околности које су довеле до тога да арх. Драгиша Брашован који је заобиђен на конкурс, буде изабран за пројектанта Банске палате у Новом Саду. На овај начин се поновила ситуација као и код нереализованог конкурса за градњу новосадског позоришта из 1929. године када је изабран његов проје-

---

² Прва награда је износила 60.000 динара, друга 40.000 динара и трећа 30.000 динара. За откуп радова одређена је сума у висини од 40.000 динара. Архив Војводине, Ф126 Краљевска банска управа Дунавске бановине (даље АВ, Ф126) V 8825/1930

³ За чланове Оцењивачког суда именовани су: помоћник бана Милан Николић, проф. архитектура Драгутин Ј. Ђорђевић, проф. архитектуре Ђирил Изековић, начелник Техничког одељења инж. Ђорђе Гаспарини, шеф Инспектората Министарства грађевина Момир Корупновић. АВ, Ф126/V 9837/1930

⁴ Један пројекат је био послат из Немачке (Франкфурт), док су два били стигла из Чехословачке. *Политика*, 24. јун 1930.

⁵ Подела награда извршена на следећи начин: друга награда је додељена архитектама из Београда Јовану Ж. Ранковићу и Катарини Шајиновић за рад са мотом „Палата“, као и инжењеру из Љубљане Владу Смолеу за рад са мотом „3:102“; трећа награда је додељена архитекти из Београда Драгославу Радисављевићу за рад са мотом „Червени четвороугао“. Откупљени су радови: саветника Министарства грађевина Димитрија Лека под мотом „Бановина Г“, архитеката из Прага Михајла Хеђимовића и Бранка Влашкалића под мотом „Југоисток“, архитеката Анђелије Павловић и Жанке Богдановић из Београда под мотом „Два коса четвороугла“ и архитекте Петра Гачићу из Београда под мотом „Југославија“. АВ, Ф126/V 174212/1930

⁶ Драгиша Брашован (Београд, 1887 – 1965, Београд) студије завршио на Архитектонском факултету Техничког универзитета у Будимпешти 1912. Био је почасни и дописни члан енглеске институције Royal Institute of British Architects (Краљевски институт британских архитеката), а 1961. је изабран за дописног члана САНУ. Његови главни архитектонски пројекти су: Југословенски павиљон на изложби у Барселони (1929–30), Радничка комора у Новом Саду (1929–1931); Команда Ратног ваздухопловства Краљевине Југославије у Земуну (1935); Банска палата и Бански двор у Новом Саду (1936–39); Државна штампарија (БИГЗ) у Београду (1933–1940); Хотел Метропол у Београду (1957); Палата Поште у Новом Саду (1963).

кта иако он није био међу награђеним радовима.⁷ Уговор је у име Краљевске банске управе са арх. Драгишом Брашованом потписао начелник Техничког одељења инг. Ђорђе Гаспарини 23. августа 1930. године у Новом Саду.⁸ Према уговору на име хонорара за израду плана Банске палате у који је био укључен основни пројекат, детаљни пројекат, предмер, предрачун, сви планови за извршење радова, сви цртежни детаље пројектанту се требао исплатити паушал од 360.000 динара. Истовремено арх. Драгиша Брашован се обавезао да ће се примити надзора над свим грађевинским радовима уз процентуални хонорар у висини од 1,4% од целокупног износа трошкова који су планирани у висини од 35 милиона динара.⁹ Недостатак финансијских средстава проузрокован последицама Велике економске кризе имао је за последицу вишегодишње одлагање почетка радова на Банској палати.

Питање градње Банске палате поново је актуелизовано током заседања Банског већа фебруара 1934. године. Начелник Техничког одељења инг. Ђорђе Гаспарини поднео је у име бана извештај о градњи палате у коме се осврнуо на њен историјат. Грађевински радови на изградњи палате били су замрзнути одлуком Министарства финансија због економске кризе, али то није спречило друге сиромашније бановине, као нпр. Врбаску да сагради Банску палату. Усвојени идејни пројекат из 1930. године био је израђен на основу програма који су доставили поједини бански начелници на почетку живота бановине, међутим, када се начелницима поставило питање потреба 1933. године дошло се до закључка да су потребе за простором у виду канцеларија нарасле, те се морало приступити ревизији усвојеног нацрта пројекта Банске палате. У старом пројекту био је предвиђен апартман за краља Александра I Карађорђевића, од чега се у међувремену одустало. Пошто се стари пројекат више није могао употребити било је потребно да се изради нови. Жири који је 1930. године вршио оцену на основу идејних скица на расписаном конкурс, изнео је мишљење да је идејно решење арх. Драгише Брашована најбоље и са њим је био склопљен уговор. Први део уговора је био у целости исплаћен, али је код другог дела настао спор. У време настанка пројекта предрачун за градњу палате је износио 68 милиона динара, и на име процента од укупне суме њему би по слову уговора припало 952.000 хиљаде динара. Укупно са паушалним делом хонорара сума би достигла износ од 1.312.000 динара. Пошто је у међувремену дошло до пада цена грађевинског материјала, а одустало се од различитих луксузних ставки, цена градње банске палате се почетком 1934. године кретала између 30 и 38 милиона динара, дошло је до промене у захтеву за надокнаду арх. Драгише Брашована. По новом предрачуну он је захтевао 2,4% уложене суме за пројекат, а 1,4%, за надзор радова на изградњи, што би на цену градње од 30 милиона динара износило 1,140.000 динара на име хонорара. Поред тога арх. Драгиша Брашован се обавезивао да ће израдити и статичке прорачуне, као и пројекте за водовод, канализацију, осветљење и централно грејање што није било предвиђено претходним уговором. Палата би се градила у неколико

⁷ Донка Станчић, Мишко Лазовић, „Конкурс без победника“, *Дневник*, 26. септембар 2009.

⁸ *Политика*, 23. август 1930.

⁹ АВ, Ф126/V 22716/1930

етапа, а у току 1934. године издвојила би се сума у износу између 10 и 15 милиона динара из готовинских средстава бановинског буџета. Након извештаја начелника техничког одељења инг. Ђорђа Гаспаринија бански већници су акламацијом усвојили одлуку да се отпочне са градњом банске палате.¹⁰

Захтев у коме се од Министарства финансија тражила сагласност за склапање Уговора о пројектовању и надзору над градњом Банске палате, бан Добрица Матковић је послао 24. априла 1934. године. Министар финансија Милорад Ђорђевић је у свом одговору замолио бана да због неповољних економских прилика одустане од планираних радова. Министарство финансија је сматало неопходном мером избегавање сваког инвестирања капитала које би имало дејство на дужи период. Економске прилике су биле нестабилне и ономогућавале су било какво прецизно предвиђање финансијских потреба у најближој будућности. Због непредвиђених случајева који су од владе захтевала велика финансијска давања, наметала се обавеза да се одустане од свих инвестиција које су могле бити одложене.¹¹ Овакав одговор је довео до још једног одлагања почетка градње Банске палате.

Најава почетка радова је уследила током јуна 1935. године када је бан Милојко Васовић у разговору са новинаром листа *Дан* обавестио јавност да су најзад новчана средства потпуно обезбеђена, те да се приступило техничким припремама.¹² Банска палата је описана као „једна репрезентативна и монументална грађевина“. Поред палате која је требала да послужи смештају администрације Краљевске банске управе планирано је подизање Банског двора.¹³ Почетак извођења радова бан је најавио за јесен 1935. године, када су требали да крену земљани радови.¹⁴ Нови пројекат Банске палате је представљен бану 5. септембра 1935. године. Он је у присуству начелника свих одељења разгледао нацрте, приликом чега се о њима „најповољније изјаснио“. Начелници одељења су ставили писане примедбе везане за распоред просторија, које су унете у записник. Постигнут је договор да се у најхитнијем року распише лиценцијација за набавку грађевинског материјала, како би се ако временски услове дозволе земљани радови покренули одмах.¹⁵

Када је управа Дунавске бановине била упозната с првим идејним скицама новог пројекта арх. Драгише Брашована, морало се одустати од намере да се здање подигне уз сам Булевар краљице Марије. Пројекат је захтевао знатније повлачење габарита Банске палате од регулационе линије булевара, што је било прихваћено. Габарити једног од највећих објеката до тада изграђених на југословенским просторима захтевали су много већи плац од предвиђеног.¹⁶ Из тог разлога Краљевска банска управа се писмено обратила граду Новом Саду

¹⁰ АВ, Ф126/І Кабинет бана, Записници са седница Банског већа 1933-34. године, књига 3, стр. 299-305.

¹¹ АВ, Ф126/V 12410/1934

¹² *Дан*, 14. јул 1935.

¹³ *Дан*, 16. јул 1935.

¹⁴ *Дан*, 11. август 1935.

¹⁵ *Дан*, 6. септембар 1935.

¹⁶ На делу исте локације је према плану требала да се изгради палата полицијске управе. *Исто*.

молећи уступање блока XVI који се налазио на Малом Лиману. На заседању које је одржано 29. јула 1935. године Градско веће града Новог Сада је донело одлуку да дарује Краљевској банској управи тражено земљиште.¹⁷

Објекат издужене, затворене, потковичасте основе са сутереном, партером и два спрата, постављен је управо ка току Дунава, с полукружним западним фронтом и високом кулом на источној страни. Архитекта је са правом уочио потребу да се око палате импозантних димензија (дужине 180 и ширине 44 метра) мора обезбедити већи неизграђени простор како би њен волумен најбоље дошао до изражаја. Преко пута бановине је већ био изграђен блок зграда који почиње Дивилдовом апотеком, а завршавао се палатом Црвеног крста. Напред на суседном углу, добро прихваћена од грађана као изузетно модернистичко дело сијала је палата Радничке коморе (дело арх. Драгише Брашована). Архитекта је својим пројектом имао намеру да сагради асоцијативан објекат који би из непосредне близине симболизовао изглед дунавске лађе.¹⁸

Бан Светислав Пауновић је интензивирао активности које су требале да доведу до дуго очекиваног почетка радова. У архитектонском бироу Драгише Брашована било је упослено седам инжињера који су довршавали нацрте, правећи модел палате у сразмери 1:100. Са њим је склопљен и допунски уговор по ком му се исплатила сума од 215.000 динара.¹⁹ Техничко одељење је 9. октобра 1935. године расписало лицитацију за набавку шљунка у вредности од 700.000 динара. После ове биле су планиране лицитације за набавку песка, цемента и цигала.²⁰ Расписивањем лицитације за набавку шљунка испоставило се да у Финансијском одељењу нема довољно расположивих средстава за зидање. Обвезнице које су требале да послуже за обезбеђивање грађевинског материјала биле су ломбардоване,²¹ због чега новац није био расположив.²² Овакав расплет ситуације по питању обезбеђивања финансијских средстава донео је ново разочарење и одлагање.

Коначно 18. маја 1936. године бан Светислав Пауновић је могао да одобри пројекат за градњу Банске палате Дунавске бановине.²³ Модел будуће реп-

¹⁷ Блок XVI се простирао између тадашњих градских улица Стеве Брановачког, Јована Ђорђевића, Владике Платона и Полита Десанчића. Приликом расправе градски већник Сава Нишевић је затражио да се са градњом започне одмах, сматрајући да је то у интересу грађевинске делатности и смањивања незапослености. Историјски архив Новог Сада (даље ИАНС), Фонд 150 Градско поглаварство 47545/1935

¹⁸ После окончане изградње један хроничар тога времена је оставио следећи запис: „Зграда се налази у парку, тако да се постиже потребна живописност, да би освежила архитектонску диспозицију. Тежња је била да се овом крају да модерно обележје и са овом зградом, пошто је та парцела једна од доминирајућих на Булевару краљице Марије. Изградњом фронта од 180 метара Булевар ће добити дефинитивну форму“. Д. Станчић, М. Лазовић, „Конкурс без победника“, *Дневник*, 26. септембар 2009.

¹⁹ АВ, Ф126/V Згр 16/1935

²⁰ *Дан*, 9. октобар 1936.

²¹ Финансијско одељење је обвезнице које је примило у залог пренело на другу банку како би од ње добила новчана средства, извршила је тзв. ломбардовање.

²² *Дан*, 31. октобар 1935.

²³ АВ, Ф126/V 13398/1936

резентативне грађевине је током маја 1936. године пренет у свечану дворану Банске управе, где су је од 20. маја могли разгледати и грађани. У разговору са новинарима начелник Техничког одељења инг. Ђорђе Гаспарини је истакао да су била обезбеђена финансијска средства у висини од 17 милиона динара, што је требало да буде довољно да се зграде доведу под кров. Архитекта Драгиша Брашован је потом изнео све податке везане за пројекат. Главна административна зграда пројектом је имала сутерен, приземље и два спрата, а делимично и трећи спрат. То је била грађевина модерне конструкције од бетона и цигала, према статичким прорачунима у обзир је узета индустрија цигле, пошто је фасада требала бити обложена „*робау*“ циглом која се производила у Дунавској бановини. Административна зграда је обухватала сва одељења Банске управе, која су била размештена по спратовима и најцелисходније повезана степеништима, што је пружало могућност лаке комуникације. Друга зграда је била смештена иза административне и намењена је за већницу са великом салом и клубовима са секретаријатом. У истој згради је био смештен и банов стан. Планирана цена изградње обе зграде се кретала око 34 милиона динара.²⁴

Током јула 1936. године Техничко одељење је одржало лицитацију за извршење грубих грађевинских радова по одобреном предрачуну у висини од 18.213.306 динара. Своје писмене понуде је послало осам извођача радова, од којих је најповољнија била дата од стране архитекте из Београда Милана Секулића²⁵ који је на укупну суму дао попуст од 15,20%.²⁶ Помоћник бана Светислав Рајић је ову понуду у висини од 15.444.883 динара прихватио као најповољнију, те је она послата бану Светиславу Пауновићу на одобрење.²⁷ Решењем бана 20. августа 1936. године образован је грађевински одбор за подизање Банске палате са правом да доноси пуноважне одлуке у свим питањима технике, финансија и правне природе, као и вишкова, мањкова, накнадних радова, измена, непредвиђених цена и других питања у вези градње. У одбор су ушли начелник Техничког одељења инг. Ђорђе Гаспарини као председник, начелник финансијског одељења Драгутин Дошен и инспектор банске управе Милош Рашић.²⁸ Прва седница грађевинског одбора је одржана 25. августа и на њој је арх. Драгиша Брашован поднео извештај у коме је навео да се фондирање²⁹ терена не може извршити према пројекту. На месту где се палата градила раније се налазило језеро које је исушено, али је на дубини 4-5 метара остао да лежи слој муља чија је носивост била недовољна за фондирање, због чега је било потребно да се муљ уклони, а да се та јама наспе чистим дунавским пес-

---

²⁴ Дан, 20. мај 1936.

²⁵ Милан Секулић је имао угледну грађевинску фирму, а са Драгишом Брашованом је својевремено имао заједнички пројектни биро. Новосадска стручна јавност га је познавала као пројектанта суседне Палате „Кроација“. Донка Станчић, Мишко Лазовић, *Бановина*, Нови Сад: Прометеј, 1999, стр. 24-25.

²⁶ АВ, Ф126/V Згр 2/1936

²⁷ АВ, Ф126/V 19243/1936

²⁸ АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, I свеска, 1936.

²⁹ Задатак фондирања је да на основу савремених достигнућа науке и технике омогући систематско упознавање основа за пројектовање темеља, као и да укаже на начин извођења радова у вези са извршењем темеља у различитим условима грађења.

ком.³⁰ Пошто је извршење армирано-бетонских и других радова на фундарању палате, са обзиром на квалитет земљишта, био деликатан посао, донета је одлука да се ангажује стручњак, специјалиста за овакву врсту радова. Избор је пао на професора универзитета у Љубљани др Мирослава Касала, који је позван у Нови Сад.³¹

Изградња Банске палате је започела 1. августа 1936. године, када је свечано „ударен први ашов“. Радници су 21. августа започели са копањем темеља, на све стране се ужурбано радило, довлачене су греде и побийани су шипови.³² Радове су посматрали знатижељни грађани, који нису сакривали своје одушевљење што је посао коначно започет.³³ Већ после месец дана градња је знатно одмакла, на градилишту је било присутно преко 350 радника који су свакодневно радили од 7 до 18 часова, правећи паузу само за ручак. Цело градилиште је личило на мравињак, једни су копали, други колицима износили земљу, док су трећи затрпавали делове терена. Било је ископано десетине хиљада кубика земље. Проблем са подземним водама је решен постављањем велике пумпе која је радила даноноћно са капацитетом од 600 литара воде у минуто. Монтирана је висока „штерн-машина“ помоћу које су у земљу постављани бетонски шипови. До маја 1937. био је завршен први спрат, док се очекивало да се оба објекта ставе под кров до септембра месеца.³⁴

Грађевински одбор је на својој седници у септембру 1936. године разматрао питање облагања фасаде специјалном пресованом циглом. Дошло се до закључка да то зграда палате не би давало репрезентативни карактер. Облагање овом циглом било је предвиђено због мера штедње, јер трошкови градње нису смели да пређу 30 милиона динара.³⁵ Одбор је сматрао да би облагање палате требало урадити у камену, како би палата што боље одговарала архитектонским и техничким захтевима, те да би она у таквој изведби достојно репрезентовала Дунавску бановину, која се сматрала једном од „најбогатијих и најнапреднијих бановина у земљи“. Код израде предрачуна у обзир су узети мањак на облагању циглом и осталим радовима потребним за ово облагање. На тај начин би облагање у камену представљало један вишак од око 4,5 милиона динара, а са обзиром на вишкове који су предвиђени у износу од 2 милиона, укупни трошкови би достигли суму од 37 милиона динара. Облагање у камену не би представљало оптерећење, јер је градња палате била предвиђена

³⁰ АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, I седница, I свеска, 1936.

³¹ АВ, Ф126/V 23343/1936

³² Д. Станчић, М. Лазовић, *Бановина*, стр. 24.

³³ Дневни лист *Дан* је на својим страницама преносио коментаре присутних грађана. Забележене су речи једног „познатог новосадског адвоката“ који је изнео своје бојазни да се надлежни „опет“ не предомисле по питању градње. Скоро сваки пролазник се заустављао да мало боље осмотри почетак радова, као и да се информише колико ће зграда бити велика, колико ће имати спратова, колико прозора, итд. Са нестрпљењем су очекивали да се појаве прве контуре зграде која је требала бити „најлепша не само у Новом Саду, него и у читавој Дунавској бановини“. *Дан*, 22. август 1936.

³⁴ Д. Станчић, М. Лазовић, *Бановина*, стр. 30.

³⁵ Поред ефекта штедње, архитекта Драгиша Брашован се за црвену „робау“ циглу одлучио јер је са њом имао искуства приликом градње палате Радничке коморе у Новом Саду. Преовладало је мишљење да би зграда од 180 метара израђена у црвеној цигли помало „дречала“. *Дан*, 22. октобар 1936.

у оквиру четири буџетске године.³⁶ Пошто је Светислав Пауновић био премештен на дужност бана у Вардарској бановини, захтев за облагање зграде каменом одобрио је в.д. бана Светислав Рајић.³⁷ Месец дана касније по први пут је у јавност изнета чињеница да ће трошкови изградње са унутрашњим радовима достићи цифру од 40 милиона динара.³⁸

Према прорачуну који је израдио арх. Милан Секулић цена камена за облагање је износила укупно 5.086.790 динара, док би он пристао да без надокнаде обложи фасаду каменом.³⁹ Лицитација за облагање Банске палате каменом одржана је 18. децембра 1936. године, али се на њој није појавио довољан број понуда. Нова лицитација је била заказана за 15. јануар 1937. године и на њој се очекивало пет до шест учесника. Уместо тога појавила се само једна дата од стране Алда Билинића клесара из Сплита⁴⁰. Његова понуда је износила 6.813.321. динара за облагање палате каменом са острва Брача.⁴¹ Грађевински одбор је овластио арх. Драгишу Брашована и инг. Ђорђа Гарспаринија да оду за Загреб где су имали да се обрате за помоћ техничком одељењу Савске бановине у циљу обиласка каменолома у Трогиру, Брачу, Хвару и Корчули. Ту би се на лицу места испитали технички и финансијски услови. Затим би иста комисија обишла мајдан мермера Венчац и грађевину породице Дунђерски у Србобрану.⁴² После обиласка каменолома на Брачу комисија је утврдила да он има капацитет који може подмирити потребе облагања палате каменом те је бану предложено склапање уговора са клесаром Алдом Билинићем по понуђеној цени.⁴³ У избор камена за облагање Банске палате умешали су се и бански већници, који су предлагали да се он набави из каменолома Венчац. Овај камен је по њима био чувен због тога што је употребљен код градње цркве маузолеја на Опленцу, као и за споменик Незнаком јунаку на Авали. Са друге стране било је пожељно да новац за набавку камена остане у Дунавској бановини, а и трошкови транспорта би били много мањи.⁴⁴ Одлуком в.д. бана Светислава Рајића посао облагања палате је поверен 1. фебруара 1937. године Алду Билинићу за своту од 7,9 милиона динара.⁴⁵

Средином септембра 1937. године завршена је градња основног корпуса Бановинске палате, а градитељски послови би напредовали много брже да се

³⁶ АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, IV седница, I свеска, 1936.

³⁷ АВ, Ф126/V 23630/1936

³⁸ Дан, 22. октобар 1936.

³⁹ АВ, Ф126/V 29568/1936

⁴⁰ Алдо Билинић је био бивши акордант једног београдског предузимача, у време градње Бановине власник мале фирме у Сплиту. Како је лицитација у својим условима захтевала полагање кауције од 400.000 динара, сви заинтересовани су знали да Алдо Билинић тај новац није имао. Међутим он је пронашао „финансијера“, извесног „господина од великог утицаја“ који се повео са једном познатом и богатом новосадском предузетничком фирмом која му је била пословно блиска. Д. Станчић, М. Лазовић, *Бановина*, стр. 60.

⁴¹ Дан, 16. јануар 1937.

⁴² АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, I седница, I свеска, 1937.

⁴³ АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, V седница, I свеска, 1937.

⁴⁴ Предлог в.д. бана је био упућен 22. фебруара 1937. године од стране 29 банских већника. АВ, Ф126/V кутија 237

⁴⁵ Донка Станчић, Мишко Лазовић, „Мрамор отменији од панонске цигле“, *Дневник*, 29. септембар 2009.

није изгубило много времена због штрајка радника који је трајао пет недеља. Градња куле је завршена током новембра 1938. године, а били су завршени и сви преградни зидови, док се кров покривао „најновијим проналаском америчке технике дурабитом који има апсолутну непробојност за воду“.⁴⁶ Радови на облагању фасаде брачким мермером отпочели су током лета 1937. године. Да би се успоставили стабилни темељи палате било је ископано 30.000 m³ земље, а носивост тла је доведена у нормалу насипањем терена с 20.000 m³ шљунка и 4.000 m³ песка. У саму Банску палату узидано је четири милиона опека, 5.000 тона цемента, 600 тона гвоздене арматуре и 12.000 m² камене облоге.⁴⁷ У другој половини 1937. године увелико је постављена инфраструктура: канализација, водовод и грејање, у оба бановинска здања уведени су расхладни уређаји, а цео систем је опслуживала мала америчка „Булова машина“.⁴⁸

Грађевински одбор је водио послове везане за лицитације извођења осталих радова на подизању Банске палате. Посао инсталације електричног осветљења, громобрана, сигнализације, телефона и сатног уређаја у Бановинској палати је поверен инг. Рудолфу Бургхардту предузимачу из Новог Сада за суму од 399.431 динара.⁴⁹ Извођење столарских радова поверено је Задруги столарских мајстора Велика Србија и столарској индустрији Даница из Београда за суму од 2.641.558 динара.⁵⁰ Предузеће инг. Милана Секулића које је већ било ангажовано на зидању палте добило је посао израде гипсарских радова и малтерисања за суму од 1.650.397 динара.⁵¹ Исто предузеће је преузело израду потребних керамичарских радова за суму од 2.347.766 динара.⁵² Уградња патоса од паркета и ксилолита припала је инг. Петру Мајорошу из Сенте за суму од 1.259.499 динара.⁵³ Предузеће Лабор из Београда је преузело посао израде каменарских радова на зградама палате и већнице за суму од 3.499.519 динара.⁵⁴ Предузимач из Новог Сада Рудолф Тоболка је добио посао комплетних молерско-фарбарских радова за суму од 261.214 динара⁵⁵, док је вајарки Злати Марков додељен посао израде лавовских глава и розета.⁵⁶ Сви наведени послови су довели до знатног повећања трошкова градње, на чега се надовезао скок цена радне снаге и грађевинског материјала. То је био разлог да се постепено повећа кредит планиран за изградњу, а то се правдало чињеницом да се на тај начин „повећала техничка, естетска, репрезентативна и економска вредност објекта“.⁵⁷

⁴⁶ Драбит је био препарат који се справљао у хладном стању са водом, а пошто би се осушио више није примао воду нити влагу. Дан, 12. септембар 1937.

⁴⁷ Исто

⁴⁸ Донка Станчић, Мишко Лазовић, „Брачки каман спотицања“, *Дневник*, 28. септембар 2009.

⁴⁹ АВ, Ф126/V 29130/1937 Решење бана од 11. октобра 1937. године

⁵⁰ АВ, Ф126/V 29431/1937 Решење бана од 14. октобра 1937. године

⁵¹ АВ, Ф126/V 29432/1937 Решење бана од 1. новембра 1937. године

⁵² АВ, Ф126/V 16438/1938 Решење бана од 20. маја 1938. године

⁵³ АВ, Ф126/V 19279/1938 Решење бана од 15. јуна 1938. године

⁵⁴ АВ, Ф126/V 19449/1938 Решење бана од 16. јуна 1938. године

⁵⁵ АВ, Ф126/V 30467/1938 Решење бана од 30. септембра 1938. године

⁵⁶ АВ, Ф126/V 27548/1938 Решење бана од 31. августа 1938. године

⁵⁷ Д. Станчић, М. Лазовић, „Брачки каман спотицања“, *Дневник*, 28. септембар 2009.

Изненадном смрћу Алда Билинића 9. априла 1938. године посао облагања палате је доведен у питање. Како би се избегла могућност да се послови продуже за неколико месеци због избора новог извођача на облагању палате, Банска управа је 3. јуна донела одлуку да продужи уговор са његовом удовицом Маријом Билинић.⁵⁸ Пошто Марија Билинић није исплаћивала раднике на време, они су ступили у штрајк. По уговору инвеститор је могао штету да надокнади из кауције, но она није била дата од стране покојног Алда Билинића, што је његова супруга знала и тиме није могла ништа да изгуби. Грађевински одбор је бану проследио захтев од стране извођача радова на облагању палате за подизањем својих трошкова током рада за 1.570.293. динара. Према уговору било је предвиђено 360 радних дана за облагање палате и 240 радних дана за облагање банске већнице. Како је уговор склопљен 15. фебруара 1937. године, рок за завршетак послова на палати био је 9. фебруар 1938, а за завршетак банске већнице 9. октобар 1938. године. Предузеће је монтирало гатер за обраду камена 26. маја 1937. године, 101 дан после закључивања уговора. Од стране одбора предузеће је током 1937. године више пута било опоменуто да појача интензитет радова на палати, што је услишено тек у августу 1938. године када је монтиран други гатер. Главни разлог кашњења је лежао у недовољном капацитету предузећа у преради камена. Бану је дат предлог да се рок продужи до 15. октобара 1938. после чега би се наплаћивао сваки дан кашњења у износу од 3500 динара.⁵⁹ Овај спор је стигао на суд и после силног парничења Банска управа је 14. априла 1939. године раскинула уговор са Маријом Билинић, да би потом преузела затечени алат и материјал на градилишту.⁶⁰ Техничко одељење је августа 1939. године обавестило бана да је за завршетак облагања бановине прихваћена понуда клесарске радње Новосађанина Петра Крстуловића.⁶¹ Он је дао најјефтинију понуду у висини од 527.943 динара, па је цео комплекс Бановине фасаду добио већ у јануару 1940. године.⁶²

Састав Грађевинског одбора је током 1938. промењен тако што је уместо начелника финансијског одељења Драгана Дошена који је премештен у другу бановину постављен Антон Батагелј начелник Управног одељења, док је уместо оболелог Милоша Рашића постављен Коста Павловић начелник Финансијског одељења. Ангажовање више предузимача је проузроковало различита кашњења у роковима завршетка радова. Тако је Техничко предузеће инг. Милана Секулића каснило са завршетком грубих радова, јер су кашњења инсталационих радова одложила постављање подлоге патоса, зидање преградних зидова, као и облагање тавана.⁶³ Записник о стању радова на Банској палати је састављен 27. септембра 1938. године и њиме је констатовано затечено следеће стање. По питању паркетарских радова на градилиште паркет није био ни стигао. Радници за постављање паркета су били заузети пословима поставља-

---

⁵⁸ АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, V седница, II свеска, 1938.

⁵⁹ АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, V седница, II свеска, 1938.

⁶⁰ АВ, Ф126/V 10442/1939

⁶¹ АВ, Ф126/V Згр 1/1-1939

⁶² Д. Станчић, М. Лазовић, „Мрамор отменији од панонске цигле“, *Дневник*, 29. септембар 2009.

⁶³ АВ, Ф126/V 36128/1938

ња блиндбетона у неколико соба на оба спрата. У већини просторија је насут песак који је у био влажном стању. У вези керамичких радова констатовало се да је на градилиште пристигло 6,5 вагона материјала од предвиђених 8 вагона. Предузеће је ангажовало 30 радника како би се радови у што краћем року привели крају. Облагање палате каменом се није завршило, а рок за завршетак свих радова је био померен на 2. јануар 1939. године.⁶⁴

Почетак 1939. године обележила је полемика на страницама листа *Дан* која је покренута по питању цене изградње Банске палате. Њена изградња је наишла на многобројне тешкоће, због чега су рокови за завршетак били у великом кашњењу, док су истовремено трошкови изградње према првобитном пројекту знатно повећани. Већ приликом копања темеља за изградњу палате грађевинско предузеће које је обављало радове констатовало је да је градилиште због подводног терена неповољно за градњу. Та околност је изазвала велико повећање кредита за непредвиђене нове радове. То је довело до тога да су средства потребна за изградњу достигла у том тренутку износ од 42 милиона динара. Током 1938. године, тражени су кредити на име нових радова који брзо достижу износ од 55 милиона динара. Овај износ је био исплаћен предузимачима за изведене радове, међутим Банска палата и даље није била завршена. Према новинским наводима за завршетак унутрашњих радова и израду новог намештаја од Финансијског одељења затражено је нових 15 милиона динара. За већницу и бански двор пројектован је луксузан стилски намештај. На овај начин градња и уређење палате би стајало 70 милиона динара. Члан Грађевинског одбора Коста Павловић је одбио да новинарима изнесе план о осигурању средстава за завршетак палате. У стручним круговима су све гласније биле критике за изглед нове палате. Са више страна се чуло да палата не одговара практичним потребама, док је по питању естетике била сувише ниска обзиром на своје димензије. Кула која је била саграђена на њеном левом крилу није имала никакав практичан значај, а њена изградња је стајала близу 10 милиона динара, да би се у њу сместила библиотека Банске управе. Грешком је проглашено и то што Банска већница није била стављена под исти кров са главном грађевином. Скупоцени мермер којим је палата обложена, довео је до знатног поскупљења радова, иако без других уметничко вајарских украса само са њим палата није имала нарочито луксузан изглед.⁶⁵

Одговор на овакво писање *Дана* уследио је веома брзо од стране начелника Техничког одељења инг. Ђорђа Гаспаринија. Према његовим наводима тадашњи бан Милојко Васовић је пројектанту издао налог да се цена изградње мора кретати у границама износа 35-40 милиона динара. Да би се овом захтеву удовољило пројектант је морао штедети и код разних конструкција планирати јефтинији материјал и израду. Крајем 1935. године пројектована цена изградње је износила 41 милон динара, међутим током 1936. године дошло је до великог скока цена радне снаге и грађевинског материјала што је довело до поскупљења радова за најмање 6 милиона динара. Са друге стране финансије Дунавске бановине су се знатно побољшале, што је пружило могућ-

⁶⁴ АВ, Ф126/V Записници са седница грађевинског одбора, V седница, II свеска, 1938.

⁶⁵ *Дан*, 5. јануар 1939.

ност да се кредит за градњу палате постепено повећа, чиме је дошло до замене израде њених конструкција квалитетнијим материјалима.⁶⁶ Због свега тога предрачун за изградњу палате је износио 56.350.501 динар, што је значило да је предрачунска сума прекорачена за 15.198.960 динара. Ако се од те суме одбије 8,3 милиона динара који су отпали на поскупљење и режијске трошкове, предрачун за грађевинске трошкове је прекорачен за око 6.898.960 динара. За градњу палате је био осигурано до тада 55 милиона динара, што је значило да је остало да се обезбеди још око 1,3 милиона динара. На основу изнетих података инг. Ђорђе Гаспарини је утврдио следеће: да се првобитни пројекат није мењао због привредне кризе, него зато да би се обим палате повећао и саобразио новим захтевима; да је првобитни предрачун и то са ценама које нису одговарале доцнијем стању тржишта износили 41.151.541 динара, а не 35 милиона динара како је тврдио *Дан*; да је предрачунска сума прекорачена за око 15.198.960 динара и то са поскупљењем, отежаним финансирањем и режијским трошковима, што у основном предрачуну није било предвиђено, а не за 42 милиона динара; да за завршетак треба осигурати још свега око 1.350.501 динара, а не 15 милиона колико је тврдио *Дан*; да ће градња Банске палате стајати око 56.350.501 динара, а не 70 милиона колико је тврдио *Дан*, а у случају да се набави нови намештај тада је требало идојити још 6 милиона динара, али се тај издатак није могао убројати у грађевински инвестицију и грађевински кредит; није одговарало истини да су предузимачи стално тражили повећање кредита, пошто сва питања у погледу употребе бољег материјала, боље израде, свих измена и вишкова нису покретали предузимачи, него грађевински одбор, пројектант и надзорни органи; није одговарало истини да је за облагање палате употребљен скупочени мермер, пошто је употребљен бели далматински камен, чија је цена за 1 m³ блока чистих димензија франко градилиште износило око 1.650 динара, док би друга врста мермера стајала најмање 4.000 динара; није одговарало истини да кула нема никаквог практичног значаја и да је њено подизање знатно поскупело трошкове око изградње фундамента, пошто кула има свој архитектонски задатак као и сви други торњеви, пошто је њен простор добро искоришћен за архиве, за депое потрошног материјала, за део стана настојника палате, за резервоаре воде, за степеништа и лифтове. Њено финансирање бетонским шиповима стајало је свега 287.000 динара.⁶⁷

Полемика се на овом није завршила, редакција *Дан*-а је позвала стручну јавност да изнесе своје мишљење. Свој суд је међу првима изнео инжењер Стеван Радивојевић председник новосадске Инжињерске коморе. Он се здржао само на цени изградње палате, наглашавајући да је скретао пажњу надлежнима да се не подиже луксузна, гломазна и скупочена зграда, јер то „није у сразмери

---

⁶⁶ У ту сврху по једногласном предлогу Грађевинског одбора, пројектанта и надзорног органа од надлежних је одобрено да се облагање палате изврши кеменом уместо црвеном пресованом циглом, а патосирање ходника керамичким плочицама уместо терацом. Поред тога због лошег терена и подземних вода морало се побољшати, насути земљиште на коме се градила палата. Сем трошкова за те и неке друге мање измене, на терет грађевинског кредита пали су и сви режијски трошкови, као хонорари пројектанту и надзорном архитекти, грађевинском одбору и помоћном особљу. *Дан*, 13. јануар 1939.

⁶⁷ *Исто*

са добро схваћеним народним интересима“. Као пример је узео Танурџићеву палату која је имала око 150 „соба“, чија се цена градње кретала око 10 милиона динара, а таква двоструко већа зграда могла је да подмири све бановинске потребе. После неколико измена предрачун је достигао 56 милиона динара, а када се на то дода 6 милиона динара који су били потребни за опремање палате намештајом, као и 5 милиона колико је плаћено градилиште онда се долази до суме од близу 70 милиона на колико је трошкове проценио *Дан*. Овако „мегаломанска схватања потреба нашег сељачког народа“ према његовом мишљењу била су заправо несхватања потреба народа и цело питање је требало темељно да се претресе тако што би се образовала једна анкетна комисија у коју би ушао један инжењер из Савеза инжењерских комора, као и један индустријалац или трговац из редова Трговинско-индустријске коморе. Резултат до кога дође анкетна комисија требало је предати на увид јавности, чиме би се цело питање скинуло са дневног реда.⁶⁸ Своје мишљење је изнео и Арса Ивковић председник Удружења трговаца за град и срез Нови Сад. Замисао надлежних за подизањем Банске палате је поздравио, али је указао да је пројектант учинио неке „омашке“ које нису биле намерне. Пре свега грешка надлежних је била што нису предвидели да ће се апарат Банске управе проширити током градње, чиме би се избегла ситуација да ће се већ на почетку оскудевати у потребном броју просторија.⁶⁹

Одговарајући на мишљење инг. Стевана Радивојевића начелник Техничког одељења га је позвао да „разарди тезу“ где се неће гледати димензије, распоред и естетика грађевине код одређивања цене.⁷⁰ Банска палата је била изграђена онако како је то одговарало угледу једне велике и напредне бановине у светлој културној и националној прошлости града Новог Сада. Скреноу је пажњу јавности да је пре 1918. године било изграђено пуно репрезентативних палата у Крагујевцу, Пожаревцу, Петровграду и Сомбору. Поставио је питање да ли се Банска палата требала градити по узору на Танурџићеву палату и заостајати иза свих оних жупанијских и обласних палата. Што се тиче критика које је изнео Арса Ивковић, он је оставио могућност да у будућем времену палата буде дограђена како би задовољила све потребе за простором.⁷¹

Наставак полемике у *Дан*-у донео је личну и стручну дисквалификацију инг. Ђорђа Гаспаринија од стране његовог колеге инг. Стевана Радивојевића. Начелник Техничког одељења је описан као „врло снисходљив“ и готово „сервилан“ према претпостављенима, док је према потчињеним службеницима (својим колегама) био прави „деспот“. Према сваком инжењеру се односио са „препотентне висине“ уз „извесну дозу потцењивања“. За њега је ретко ко био довољно стручан и проницљив, а посебно нико није био дорастао да напада и критикује његова дела и рад, јер су то била „савршенства“. Даље у свом одговору инг. Стеван Радивојевић је указао на чињеницу да су Новосађани имали

⁶⁸ *Дан*, 22. јануар 1939.

⁶⁹ *Исто*

⁷⁰ Он га је позвао да своје знање искористи приликом пројектовања цркве Св.Саве у Београду тако што ће одредити цену коштања цркве манстира Грачанице. *Дан*, 31. јануар 1939.

⁷¹ *Исто*

често прилику да у *Дан*-у и другим новинама читају разне деманте и личне похвале о свом раду у бановини од стране инг. Ђорђа Гаспаринија. Те похвале су биле такве да би се странцу из друге бановине учинило да су „Дунавци“ рођени под срећном звездом, а да ће бановина зарадити толико новца „да ћемо и Француској позајмљивати“. Банској управи је поручио да љубоморно чува начелника инг. Ђорђа Гаспаринија, како јој га друге бановине, које још немају највећи каменолом у Европи, нити своју највећу палату на Балкану не би преотеле. По питању одбацивања могућности поређења Банске палате са Танурцићевом палатом која је могла да се прошири са још једним крилом и подеси за административне потребе, дато је ново поређење са зградом Ваздухопловне команде у Земуну коју је пројектовао такође арх. Драгиша Брашован. Цена ове зграде у нешто повећаном обиму износила би око 25 милиона динара, а она би достојанствено одговарала угледу бановине и културном значају града. На такав начин остало би пуно новца за подмиривање хитних народних потреба, просвећивање народа, подизање пољопривредних школа, поправили би се многи путеви у Банату и Србији где се народ гушио у блату. На крају полемике изнета је тврдња да главни бановински надзорни инжињер-архитекта, као и цео архитектонски одсек није имао никакав утицај на начин и методе око подизања банске палате, а да за многе измене и промене уопште нису били ни питани.⁷² Полемика која је вођена у листу *Дан* пренела се и на заседање Банског већа 1939. године, када је већник из Вршца Влада Каначки изнео чињеницу о „револту“ народа због трошења „70 до 80“ милиона динара за подизање Банске палате. На ову прозивку је одговорио бан Светислав Рајић који је већнике информисао да је министар грађевина наредио истрагу у вези подизања Банске палате, а да ће о чињеницама до којих се буде дошло бити обавештени.⁷³

Недовршена Бановинска палата је свечано отворена 1. децембра 1938. године у оквиру обележавања 20 година од уједињења и проглашења Краљевине СХС. Са балкона изнад главног улаза окупљени народ су поздравили бан Светислав Рајић, епископ бачки др Иринеј Тирић, председник новосадске општине Коста Миросављевић, комадант Прве армијске области генерал Милорад Петровић, неколико министара, представници дипломатског кора, као и многе друге угледне личности. Главна фасада Банске палате била је украшена са шест медаљона са ликовима победничких војвода из Првог светског рата: Радомира Путника, Степе Степановића, Живојина Мишића и Петра Бојовића, док су се у средини налазили краљеви Петар I и Александар I Карађорђевић. У вечерњим сатима је приређена посебна атракција у виду ватромета који је изведен са торања палате.⁷⁴

Нови бан Јован Радивојевић је по преузимању дужности као приоритет одредио коначан завршетак радова на Банској палати. Својим решењем ставио је ван снаге одлуку којом су послови градње палате били препуштени

---

⁷² *Дан*, 5. фебруар 1939.

⁷³ Занимљиво је да заседању није присуствовао начелник Техничког одељења инг. Ђорђе Гаспарини, који је био спречен „болешћу“. *Дан*, 23. фебруар 1939.

⁷⁴ Д. Станчић, М. Лазовић, *Бановина*, стр. 38.

Грађевинском одбору. Он је овим решењем укинут, а послове је на себе преузело Техничко одељење.⁷⁵ Током пролећа и лета 1939. године радови су били финиширани, а 27. маја је одржана начелничка конференција где су бану изнете потребе одељења за просторијама. На основу тих извештаја бан је донео одлуку о расподели просторија.⁷⁶ Такође на захтев бана непосредно пред усељење администрације у Бановински палату 25. септембра 1939. године направљен је извод о утрошеним средствима за њену градњу који је износио 50.993.941,85 динара.⁷⁷ Завршна рекапитулација утрошених средстава је направљена 15. фебруара 1940. године и према њој укупна сума је износила 58.315.827,66 динара.⁷⁸

У сенци тек започетог Другог светског рата и сталне пресије политичке, стручне и остале јавности, због нарасталих трошкова подизања банског комплекса, у „интимном кругу“ 25. септембра 1939. године освећена је репрезентативна палата. Поред бана Јована Радивојевића скромној свечаности су присуствовали начелници одељења Банске управе, чиновништво вишег ранга, управник полиције, начелник Новосадског среза, неколицина народних посланика. Обред освећења је служио парох новосадског Саборног храма протојереј Теодор Милић, који је представљао одсутног епископа бачког Иринеја Ћирића.⁷⁹ У пригодном слову он је честитао бану на подизању „монументалне и велелепне палате, украса не само Дунавске бановине него и целе отаџбине, несумњиво најлепше и највеће на Балкану“. После официјалног дела свечаности, начелник Техничког одељења инж. Ђорђе Гаспарини, позвао је госте у обилазак палате. Том приликом им је приказано на чега су утрошена средства у висини од преко 58 милиона динара или 380 динара по кубном метру.⁸⁰ Сви су хвалили градњу по „најмодернијим принципима технике, просторије изванредно простране, удобно уређене, пуне светлости и ваздуха“, но највише су их импресионирали велики мермерни хол са моћним стубовима, као и кабинети на првом спрату намењени бану и његовом помоћнику. Мада још нису били довршени сви декоратерски послови, нити асфалтиран простор око зграде, бан Јован Радојевић са најближим сарадницима је већ 10. септембра почео да прима у Банској палати. Свим начелницима одељења је „ургентно“ наредио да најкасније до 1. октобра разместе комплетну администрацију Краљевске банске управе у нову палату.⁸¹ Износ за набавку намештаја је био смањен на око 4 милиона, а стари намештај је већином пренесен у нову палату.⁸² На молбу Краљевске банске управе Дунавске бановине, Градско поглаварство је 4. октобра 1939. године издало употребну дозволу за две зграде Банске палате. У од-

⁷⁵ АВ, Ф126/V 8939/1939

⁷⁶ АВ, Ф126/V Каб. бана I/ 283 од 3. јуна 1939. године

⁷⁷ АВ, Ф126/V Кутија 237, Омот фасцикле Финансирање изградње банске палате 1935 – 1940.

⁷⁸ АВ, Ф126/V Кутија 237, Омот фасцикле Финансирање изградње банске палате 1935 – 1940.

⁷⁹ Д. Станчић, М. Лазовић, *Бановина*, стр. 39.

⁸⁰ Поређења ради цена градње по једном кубном метру нове палате Поштанске штедионице стајала је 430 динара, а Банске палте Врбаске бановине у Бања Луци преко 400 динара. *Дан*, 26. септембар 1939.

⁸¹ Д. Станчић, М. Лазовић, *Бановина*, стр. 39-40.

⁸² *Дан*, 26. септембар 1939.

луци је наведено да „зграда одговара грађевинској дозволи“, као и „здравственим условима и прописима безбедности“. Такође је константовано да је Административна зграда усељена, а да Већница и Бански стан још увек нису били довршени.⁸³ У сврху осигурања Банске палате њена вредност од стране Техничког одељења била је процењена на 30 милиона динара. Палата је имала максималну сигурност против штете од пожара, због чега се од осигуравајућих кућа тражила минимална цена плаћања осигурања.⁸⁴

За време Другог светског рата у Банској палати се налазило седиште мађарске окупационе Војне управе и Жандармерије. Након ослобођења октобра 1944. године, па све до средине педесетих година у њој се поред Владе и Скупштине Аутономне покрајине Војводине налазио и Дом Југословенске народне армије, у коме су одржаване разне културне манифестације. Током војне интервенције НАТО пакта на Савезну Републику Југославију Банска палата је 19. априла 1999. године била циљ бомбардовања, приликом којег је претрпела значајна оштећења.

Данас након 90 година од када је донета одлука о подизању Банске палате и 80 година од завршетка њене изградње она представља један од симбола града Новог Сада. Она је настала са намером да представља капитално дело и као такво симболизује напредак и просперитет који је донала Краљевина Југославија својим народима. Контрoверзе које су пратиле њену изградњу данас су готово заборављене, а Банска палата и данас служи намени за коју је подигнута. Проглашење Новог Сада за административно седиште Дунавске бановине одредило је правац његовог развоја током XX века. Подизање Банске палате била је једна од важних преломних тачака у његовом историјском развоју.

Литература:

1. Donka Stančić, Miško Lazović, Banovina, Novi Sad: Prometej, 1999.

Извори:

2. Arhiv Vojvodine, F126 Kraljevska banska uprava Dunavske banovine
3. Istorijski arhiv Novog Sada, Fond 150 Gradsko poglavarstvo

Штампа:

1. Dan
2. Dnevnik
3. Politika

---

⁸³ ИАНС, Ф150 58154/1939

⁸⁴ АВ, Ф126/V 27938/1939 Осигурање новосаграђене административне зграде Банске палате у Новом Саду

CONSTRUCTION THE PALACE OF THE DANUBE BANOVINA

Summary: The administrative reorganization of the Kingdom of Yugoslavia is shared in to nine Banovinas. The Danube Banovina hold down the territories of Vojvodina, Baranja and Sumadija, and Novi Sad was designated for its administrative center. In all banners, the authorities had intended to build palaces for the needs of housing and functioning of banovinas administrations. Construction of the palace in Novi Sad started in 1929, but after the competition for the choice of the architectural solution, the jobs were suspended. The reason for postponing the beginning of construction was the Great economic crisis, the consequences of which were overturned only in 1936. The palace was built according to the ideas of the artworks Dragiša Brašovan whose draft was not selected at the official competition. The price of its construction has increased over time due to unplanned bending, as well due to changes in the project, and the difference in the prices of building materials. The main reason, however, was the desire of the authorities to make the palace great and to dominate the city center. The long duration of construction and the high price paid was caused by dissatisfaction with the part of the public. The controversy over whether such a costly building was needed by the people was run on the pages of daily newspapers. Finally the palace was moved in 1939 and from the first day it became one of the symbols of the city of Novi Sad. Even now, ninety years later, the purpose for which it was built was made, and its beauty did not diminish the flow of time.

Key words: Ban's palace, Danube banovina, Dragiša Brašovan, Đorđe Gasparini, Dan

